

## ТЕРЕЙ ОТВЪД ТРАГИЧЕСКОТО

На 11 март 1880 г. при разкопките около една остро засводена гробница на о. Родос между различните предмети и съдове е намерена червенофигурна атическа хидрия, сега – в Британския музей под № E 818. Хидрията е публикувана през 1890 г. от Сесил Смит<sup>1</sup>, която потвърждава атическото производство на съда и го датира в началото на IV в. пр. Хр. Грубият и видимо небрежен рисунък с подчертано гротесковия си маниер внушава доста убедително, че изображението представя театрална сцена, която би могла да потърси идентификация сред популярните атически драми на тази епоха.

Изображението е представено от три фигури. В центъра, с поглед, вперен в зрителя, е изобразен фронтално брадат мъж, облечен в къс препасан в талията хитон. Върху него е наметната богато декорирана с ивици от растителни мотиви – лозови или бръшлянови листа – дълга дреха, *зейра*. Върху главата на мъжа е нахлупена странна шапка със спускащи се към раменете надолу краища, която авторката идентифицира с описания от Херодот (VII.75) като характерен за траките алопекос. С дясната си ръка мъжът поднася към устата си – очевидно с намерение да захапне – крак от мъртво дете, откъснат от тялото, което държи в лявата си ръка. Мъртвото дете е напълно голо и дългите му коси се спускат от увисналата му безжизнено надолу главица (Фиг. 1).

Вдясно от зловещата фигура е изобразен друг, облечен по същия начин брадат мъж, който бяга – видимо ужасен – в противоположната посока с извърната назад глава. В дясната си ръка държи дълга пръчка или копие (?). За съжаление, част от изображението тук е повредено, но не чак дотолкова, та да попречи на общата възстановка на сцената.

Вляво от централния персонаж, с поглед, насочен към него, е представена в профил друга гротескова мъжка фигура с брада,

**Фиг. 1.**  
*Червенофигурната  
атическа хидрия,  
Британски музей,  
№ E 818*



облечена в дълга до петите и богато надиплена дреха. Дългата му, увенчана с бръшлян коса, и тирсът в лявата му ръка сочат недвусмислено, че това е Дионис. Лявата му ръка е протегната в жест, сякаш в опит да възпре брататия мъж от ужасното му деяние.

С. Смит идентифицира сцената с театрално възпроизвеждане на мита за разкъсването и изяждането на Загрей-Дионис от титаните в присъствието на друга инкарнация на Дионис (?), чието мнение е наложено и до днес в научната книжнина<sup>2</sup>. Все пак, тази идентификация буди доста въпроси и съмнения. Двете братати мъжки фигури в зейри, с която по традиция се изобразяват траките, трудно се идентифицират с титаните не само заради броя им. Не ми е известна подобна етническа идентификация на тези елински митологични персонажи. Ако мъжът в средата очевидно извършва акт на *педофагия*, то бягащият в ужас тракиец по нищо не издава съпричастност в злодеянието му, но дори напротив! Етно-културните характеристики на двамата тракийски персонажа, изобразени като съвсем обикновени, простосмъртни човешки същества, трудно кореспондират с космическия мит за титаните и Загрей. Присъствието на подчертано театралния Дионис на сцената никак не е пасивно и с нищо не подсказва раздвоението му посредством мъртвото разкъсано тяло на детето.

Веднага възниква въпросът: кой митологичен персонаж, изрично характеризирани като тракийски и дори локализиран в Тракия и с устой-

чива драматургична съдба, е бил белязан от мотива за педофагията в дионисов празничен контекст? Отговорът е недвусмислен: Терей, царят на траките. Макар и в основните си елементи той да напомня силно на мита за разкъсването на Загрей, което естествено би провокирало външно уподобяване, събитийността му е лишена от теогоничните конфликти на централния орфически мит или по-скоро го снижава на профанното ниво на смъртни персонажи. Много е вероятно това да се е случило посредством механизмите на неговата театрализация и литературизация през втората половина на V в. пр. Хр.

Подобна хипотеза може да намери аргументация в драматургичната традиция на мита за Терей в края на V и началото на IV в. пр. Хр. Митологичният мотив за Терей се появява още в творчеството на Есхил, който в „Молителки“ (60 сл.) назовава преследвания от ястреба славеи като съпруга на Терей, но с името на Метис (ако четенето не е грешно!). Въпреки това, У. Хьофер е убеден, че когато трагикът споменава плача на славея за Итис в трагедията си „Агамемнон“ (1145), е имал предвид именно мита за Прокне, Филомела и Терей. По-директно и сигурно мито-генеалогично внушение възпроизвеждат Хезиод и Сафо<sup>3</sup>, когато споменават „Пандионовата лястовица“ (Πανδιονίς χελιδών). Но особено внимание и най-трайна реакция е предизвикала трагедията на Софокъл „Терей“, чиято комедийна реплика в Аристофановите „Птици“ предлага добър модел за изследване на взаимоотношенията между трагедийния първообраз и комедийната екземплификация.

Схолиите към Аристофановата комедия „Птиците“ (ст. 281) хвърлят известна светлина върху мито-драматургичната традиция на мита за Терей и особено върху нейния паратрагически аспект. Според схолиастите, Филоклес въвел образа на папуняка в съставената от него тетралогия „Пандионида“, която започвала с обръщение към Хелиос:

...σὲ τῶν ἁπάντων <“**Η**λιε > δεσπότην λέγων.

На него била приписвана и една трагедия „Терей или папуняк“, която очевидно е била част от споменатата тетралогия. Пръв Софокъл написал трагедия „Терей“, а после Филоклес. Заради това Терей в парода на Аристофановата комедия „Птиците“ се шегува с излизация на сцената друг папуняк и с удивлението на Евелпид, че има и други от рода на царя на птиците сред неговото племе: „Този папуняк е Филоклев „син“, а царят на птиците Терей (Софоклевият?) му е дядо. Все едно да кажеш: „Хипоник е син на Калий, Калий – син на Хипоник“<sup>4</sup>. В репликата на Терей Аристофан прави алюзия за една от най-влиятелните и заможни атински аристократични фамилии, на която била възложена

епоптеята в Елевзинските мистерии и по този начин се възкресява играта на думи ἔπος и ἐλόπις, подета по-късно и от Хезихий. Това, че Софокъл е първият, сътворил трагедия за Терей, струва ми се, е не толкова констатация на общоизвестен факт, колкото заключение на коментатора от комедийната игра на Аристофан (281–286).

Филоклес, син на Филопейтес от сестрата на Есхил, баща на Мелантиос и Морсимос, бил един не незначителен трагически поет. Той бил автор на 100 трагедии и дори победил Софокъл точно, когато последният поставил своята прочута трагедия *Egyn цар*. За неговата личност няма много сведения, освен фрагментираните шеги на комиките с желанието му да следва като модел своя вуйчо Есхил<sup>5</sup>.

Единственото приблизително, но не и напълно сигурно е, че Софокъл е първият, поетизирал на сцената мита за Терей, а след него Филоклес, както и че и двамата са избрали метаморфозата на тракийския цар в папуняк.

Трагедийният вариант на Софокъл е възпламенил комедийната фантазия и творческа страст на много от най-известните комедиографи на класическа Атина. Известно е, че още комикът Кантарус е поставил на сцената през 431 г. пр. Хр. комедия със същото като трагедията на Софокъл заглавие „*Терей*“ – първата сигурно датирана комедия с това заглавие. От нея са запазени само пет крайно оскъдни фрагмента.<sup>6</sup> Кантарос бил автор и на комедия с недвусмислено подсказващо съдържанието си заглавие „*Славеите*“ (Ἀηδόνες), от която обаче за съжаление не е запазено нищо.

На следващата 430 г. пр. Хр. Магнес, по-младият съвременник на Епихарм, поставил комедията си „*Птиците*“, едноименна на спечелилата второ място по време на Големите Дионисии на 414 г. пр. Хр. Аристофанова комедия. От комедиите на този автор не е запазено почти нищо. Известно е само, че е съставил 9 комедии, въпреки че са запазени 8 заглавия – изглежда има две творби със заглавието „*Дионис*“; печелил е два пъти победи на комическите състезания. Заглавието на комедията му „*Птиците*“ научаваме от схолиона към Аристофановата комедия „*Конниците*“ (520), поставена през 424 г. пр. Хр. Това показва, че митологичната тема за Терей и двете атически принцеси от рода на Пандионидите е имала доста устойчива и възходяща поне към началото на 40-те години на V в. пр. Хр. драматургична традиция. Ако приемем на доверие внушението на Аристофан и коментара на схолиастите към

нея, че Софокъл първи е поставил на сцената драматургична творба, посветена на тази тема, то тя би трябвало да предхожда цялата проследена по-горе поредица от драматургични творби.

Очевидно комедиографите са проявили много по-голям интерес към темата за Терей и птичата метаморфоза на Пандионидите, защото Евполид в „*Таксиархи*“ и Тимоклес също не са пропуснали да си направят шега с този мотив и неговите трагедийни вариации. Евполид в „*Таксиархи*“ коментира не друго, а Софоклевия „*Терей*“, но за съжаление папирусът е толкова силно повреден, че е трудно да бъде възстановен смисълът на цялостния текст.<sup>7</sup>

Тимоклес, който твори през втората половина на IV в. пр. Хр. (през 340 г. пр. Хр. печели награда със сатирната си драма „*Ликург*“), в своята комедия „*Икарийците*“ (фр. 16А) подема и използва в един не много положителен смисъл предложената от схолиона към Аристофановата комедия „*Птиците*“ (102) игра с етимологията на името на Терей от τηρέω – наблюдавам, пазя (Йо).

Темата за Терей, обаче, присъства в повечето от запазилите се аристофанови комедии, което издава не само нейната специфична функционалност в староатическата драма, но и особеното внимание, на което се е радвала от страна на атинската публика. Още в поставената под името на Калистрат през 427 г. пр. Хр., по време на архонтството на Диотим, първа комедия „*Симпозиаст*“ (Οἱ Δαιταλῆς),<sup>8</sup> с която печели втора награда, Аристофан прави с името на Терей недвусмислена шега, изковавайки от него многоасоциативния глагол τηρέυεσθαι (терействам) по подобие на появяващия се в „*Птиците*“ глагол ἔσωκράτουν. Според Полукс и „*Etymologicum Magnum*“<sup>9</sup>, името на комедията давал хорът от пируващите, изглежда – свещенодействащите в храма на Херакъл. В съхранилия се фрагментарно диалог, в който непрокопсаният син си прави неприлични шеги с възрастния си баща, последният се обръща към Тразимах с молба да „терейства“ спрямо него:

... οἴμ' ὃ Θρασύμαχε·

τίς τοῦτο τῶν ξυνηγόρων τηρέυεται;

Издателят Дж. М. Едмондс<sup>10</sup> предполага, че както Терей е отрязал езика на Филомела, така бащата призовава някой от учениците на софиста Тразимах, чието име се появява сред събеседниците на Сократ в платоновия тракт „*Държавата*“, да научат сина му на мълчание, т.е. да изиграе ролята на Терей.

Аристофан не се лишава от възможността да вметне шега спрямо фигурата на Терей и в „*Лизистрата*“ (563–564), поставена на сцената през 411 г. пр. Хр., може би на Ленеите. Кратката и живописна асоциация с тракиеца, размахващ малкия щит (πέλτη) и копие като Терей, наподобява изображенията на атичeskата вазопис.<sup>11</sup>

Според (Есхиловия) фр. № 581.3, приписван на Софоклевата трагедия, Терей бил представен след неговата метаморфоза като „птица в пълно въоръжение“ (ὄρνιν ἐν παντευχία), подчертавайки перата на главата му, които напомняли на войнския шлем λόφος. В парода на своята комедия „*Птициците*“, Аристофан въвежда преди хора четири странни птици,<sup>12</sup> сред които – за изненада на двамата атиняни, Евелпидес и Пейзетайрос, – се появява и друг папуняк с голям λόφος, когото Терей представя като „Филоклеов син“ (ст. 279).

Същата шега продължават двамата атиняни и с четвъртата появила се на сцената птица: βαπτὸς ὄρνις, κξ'ξξ οὐκ ἀπέβαλε τὸν λόφον. Играта на думи, както винаги у Аристофан, е многозначителна (293):

ΕΡ. πῶς ἄν οὖν Κλεώνυμός γ' ὦν οὐκ ἀπέβαλε τὸν λόφον; 290  
ΡΕ. ἀλλὰ μέντοι τίς ποθ' ἢ λόφωσις ἢ τῶν ὀρνέων;  
ἦ 'πὶ τὸν δίαυλον ἦλθον;  
ΕΡ. σπερ οἱ Κῆρες μὲν οὖν  
ἐπὶ λόφον οἰκοῦσιν, ὦγάθ', ἀσφαλείας οὐνεκα.

Схолиастите превеждат λόφος обикновено като „птичи гребен, качул“, какъвто има и Терей-папуняка, но и като „гребен на шлем“. Изглежда в играта с многозначната дума се проектира представата за папуняка-цар на птиците, който очевидно носи отличаващ го от другите птици знак. По отношение на тази специфика във външния вид на Терей е направил интересна асоциация проф. Е. К. Бортуик в своя лекция, цитирана от А. Кизо<sup>13</sup>. Той е предположил с пълно основание, че на сцената в момента, предхождащ метаморфозата, когато Терей е преследвал двете сестри, е бил представен в тракийски одежди и с типичната прическа на тракийски аристократ ἀκρόκομαι, т.е. с вързана на върха на главата коса. Това е улеснявало асоциирането с птицата, в която метаморфозира, но и пародирането му в „*Птициците*“. Не случайно Аристофановият Терей се оправдава за своя бъдещ смях у Евелпидес

и Пейзетайрос външен вид със Софоклевата трагедия „Терей“ (ст. 100). Една блестяща илюстрация и реалистична визуализация на тази представа бихме могли да видим в две от пластинките на Летнишкото съкровище: апликацията (№ 8) с голобрад конник в доспехи, с копие в ръка и пелта зад гърба му; и апликацията със сцената на хиерогамия (№ 15)<sup>14</sup>. Интересно е, че в другите си репрезентации в съкровището хероят, въпреки войнския си облик, не е с тази прическа.

Още веднъж, в комедийното „пророчество“ на Лизистрата в едноименната комедия (770ff.), Аристофан се връща към мотива за преследваната от папуняка лястовица в един подчертано еротичен<sup>15</sup> контекст:

ЛХ. ἀλλ' ὀπότεν πτήξωσι χελιδόνες εἰς ἓνα χῶρον, 770  
 τοὺς ἔποπας φεύγουσαι, ἀπόσχωνταί τε φαλήτων,  
 παυλα κακῶν ἔσται, τὰ δ' ὑπέρτερα νέρτερα θήσει  
 Ζεὺς ὑψιβρεμέτης—

ГХ. ἐπάνω κατακεισόμεθ' ἡμεῖς;

ЛХ. ἦν δὲ διαστώσιν καὶ ἀνάπτωνται περὺ γέσσιν 775  
 ἐξ ἱεροῦ ναοῦ χελιδόνες, οὐκέτι δόξει  
 ὄρνεον οὐδ' ὀτιοῦν καταπυγώνεστερον εἶναι.

Макар и на пръв поглед типична комедийна шега, в стиховете, оформени като пародийно предсказание, се прокрадват двусмислено характерните за фолклорния наративен кръг фунерарни внушения, в които издигащата се нагоре на крилата си лястовица, която напуска „свещения храм“ е една много дискретна, но и популярна алегория на напускащата тялото душа на мъртвия. Артемидор в своя „*Onirocriticon*“ (II. 66 R. Pack) препредава популярната народна традиция, в която лястовицата представя душата, символизирайки смъртта на млади хора, както и скръб и дълбока печал. „Легендата разказва, че птицата се появила в резултат на тези страдания“, което потвърждават Александър от Миндос и Дионисий от Хелиополис. Не става ясно, обаче, дали Артемидор има предвид мито-драматургичната версия на Софоклевия Терей или по-скоро фолклорния вариант, етиологизиращ в един фунерарен аспект метаморфозата на двете птици – лястовицата и славея.

В комедията „Жабите“ (674–685), поставена през 405 г. пр. Хр., Аристофан сякаш продължава своя задочно подхванат в „Птиците“

диалог със Софокъл относно тракиеця Терей. Хорът на жабите (674-685) в строфи подема песен, наситена с паратрагедийни асоциации. Тук комедиографът е въвел мито-драматургичния образ на „тракийската лястовица“ отново в един специфичен фунерарен контекст, който изглежда не е бил чужд на атинската публика още дълго преди творческата дейност на комедиографа. Подчертана е релевантността между „варварски“, конкретизиран чрез „тракийски“, и невежествен говор. Впрочем, и комикът Платон в своята комедия „*Κλεοφοντος*“ осмивал същия герой като невежа и варварин, приписвайки му тракийски произход. Схолиастът към с. 681 потвърждава този аспект на комедийната шега, според която „тракийската лястовица“ е въведена като символ на невежество, а жалният „славеев напев“, намекващ за близка смърт, се асоциира с мита за оплакващата собствения си син Итис птица:

681 *θηρηκία χελιδών*: ῥ(χελιδών δὲ, ἀπαιδευσία. ἀηδόνιον δὲ νόμον, παρόσον ἢ ἀηδών τὸν ἑαυτῆς υἰὸν Ἴτυν θηρηεῖ. καὶ τοῦτον ἐπίκλαυτον ἄδειν λέγει συνειδότα ἑαυτῷ δεινότατα περὶ τὴν πόλιν πεπαγουργηκότι,) – ἀντὶ τοῦ ἀπαιδευσία. σκώπτει δὲ αὐτὸν ὡς Θράκα.

О. Шрьодер<sup>16</sup> смята, че едва след Гръкоперсийските войни на релацията *χελιδονίζεин* и *βαρβαρίζεин* се придава този специфичен аспект на антипатия спрямо лястовицата. Подобен аспект експлоатира още Есхил в „*Агамемнон*“ (1051): варварската реч на Клитемнестра е сравнена с писъка на лястовица (*ἀγνώτα φωνὴν κекτημένη*). Но по времето на Пелопонеските войни антитезисът елини-варвари вече е загубил своята острота. Затова пък, още питагорейците третираят лястовицата като ритуално нечиста птица<sup>17</sup>. Подобно негативно настроение издава и анекдотичното, порицаващо Филомела, възклицание на Горгий: „*αἰσχρόν γε, ὦ Φιλομήλα!*“. Асоциацията на лястовичето чуруликане с погребалното оплакване изглежда е доста ранна и устойчива традиционна представа в елинската фолклорна култура<sup>18</sup>.

От тази релативност извежда Аристофан във фр.198 на своята комедия „*Симпозиастι*“ играта на думи между *σορέλλη*, *ξς σορός* (ковчег), използвана като зловеща подигравка за старец, и *τορελλῆ*,<sup>19</sup> специфичен тип погребални и оплакващия мъртвия песни с акомпанимент



на флейта, смятани за тракийски. В контекста на подобни фунерарни внушения отнасят лястовицата, като „плачеща птица“, и асоциациите с черно-бялото ѝ оперение – περκνόν, πρακνόν μέλανα<sup>20</sup>, което малките хелидонисти на Родос възпяват:

... ἐπὶ γαστέρα λευκά,  
ἐπὶ νῶτα μέλαινα...

Претърпявайки посредством вълшебнo коренче, което само Терей познава, птичата метаморфоза, главните герои на Аристофановата комедия „Птиците“ – Пейзетайрос и Евелпид – се появяват в началото на втория епизод: единият е с бели (ст. 805), а другият – с черни крила (ст. 806).<sup>21</sup> На Големите Дионисии на 414 г. пр. Хр., по време на архонтството на Хабрий, Аристофан поставя тази своя най-дълга, най-фантастична и с особено дълбоки политико-религиозни внушения комедия. В нея именно Софоклевият вариант на мотива за тракийския цар Терей е намерил специфична паратрагическа интерпретация, носейки в комедийното действие няколко съществени мито-драматургични функции:

– като медиатор между „птици“, т.е. варвари, и елини; между „натура“ и „култура“;

– като *μισαγογος*, иницииращ новия владетел на вселената в „птичата“ мистерия, мистерията на властта, идентифицирана с пародийни мотиви от орфическия религиозно-политически комплекс от представи;

– като идентифициращ комедийното пространство, означено формално като τόπος ἀπράγμων<sup>22</sup>.

Драматургичното пространство, в което се проектира митологичното действие за тракийския цар Терей, е очевидно заредено с индикациите на „другото“, преднамерено „нецивилизованото“/„варварското“, в каквото Одисей и неговите спътници попадат, достигайки царството на магьосницата Кирка<sup>23</sup> или на острова на Калипсо<sup>24</sup>. Но в драматургичния образ на древнотракийското характеристиките на „другото“, „нецивилизованото“, „варварското“ преливат ясно в характеристиките на „отвъдното“, обагряйки го с наситени есхатологични мотиви. Това е и една от най-съществените функции на този образ в класическия атински театър.

Още с въвеждането на Терей на сцената става ясно, че театрализираният му образ следва паратрагическата екземплификация на

Софоклеия *Терей*. Появявайки се пред двамата атински авантюристи, с външния си вид царят на птиците предизвиква у тях неудържим смях. Евелпид се удивява на гребена и перушината му, на клюна му. В свое оправдание Терей им споделя, че също е бил някога човек и че Софокъл го е омаскарил така в трагедията си:

100        τοιαῦτα μέντοι Σοφοκλῆς λυμαίνεται  
              ἐν ταῖς τραγωδίαισιν ἐμέ, τὸν Τηρέα.

Схолионът към това обвинение не съобщава повече от онова, което вече ни е известно:

100 **τοιαῦτα μέντοι Σοφοκλῆς**: ἐν γὰρ τῷ Τηρεῖ Σοφοκλῆς ἐποίησεν αὐτὸν ἀπωρνιθωμένον καὶ τὴν Πρόκνην; ἐν ᾧ ἔσκωψε πολλὰ τὸν Τηρέα.

Темата за Терей преживява един своеобразен Ренесанс в началото на IV в. пр. Хр., към която епоха се датира и червенофигурната хидрия от о. Родос. Между 383 и 360 г. пр. Хр. е датирана комедията „*Терей*“<sup>25</sup> на сина на Аристофан, Филетерус. От тази комедия са запазени в цитати на Атений<sup>26</sup> само два оскъдни фрагмента, единият от които препоръчва на двамата очевидно попрекалили с пиенето, да си размесват виното с вода в пропорция три към две.

Вторият фрагмент<sup>27</sup>, подобно на аристофановите интерпретации в „*Птиците*“, въвежда в комедиен план темата за храната, като описва някакво ястие от обвити в ἐπίπλοος (стомашното було) пържени дробчета, наречено от Филетерус в „*Терей*“ ἐπίπλοιον. Подобно злоещо ястие съзира в своето видение Касандра в екзода на Есхиловата трагедия „*Агамемнон*“ (1219 – 1223), когато долавя съдбата на прокълнатия Атреев дом и precedenta с ужасната гощавка на Тиест:

*Деца, умрели като че от свой човек!  
В ръце държат месата си, изглеждат ми  
като да носят – ах ужасно ястие! –  
черва и дробове, яде ги техният баща!*

С тази гощавка сравнява Плавт<sup>28</sup> с Тереевата в своята комедия „*Въжето*“.



Пародийните имитации на „канибализъм“ посредством кулинарното детайлизиране на изпичането на „демократичните птици“ (531–532; срв. 464; 849 и сл.) напомнят на зловещото ястие в комедията на сина на Аристофан, Филетерос.

Към 362 г. пр. Хр. са датирани и комедиите под същото заглавие, поставени от Антифан и Анаксандрид. От комедията на Анаксандрид са запазени само 3 фрагмента.<sup>32</sup> В един от тях Атений (4.133 сл.) цитира учудването на комедиографа Хамелеон, че комедията на Анаксандрид „*Терей*“ не е спечелила първа награда, но въпреки това се е съхранила чак до негово време, както и други подобни на нея... Комедийната игра очевидно възхожда към образи и мотиви от Аристофановата комедия „*Птиците*“, защото в центъра на вниманието на фр. 45 стоят подигравките спрямо известния оратор и приятел на Демостен Полиевкт, чието прозвище било „птицата“<sup>33</sup> или „петелът“.

В аристофановите „*Птици*“ петелът играе специфична централна роля, получавайки достойнството да бъде избран за главно божество сред новите птичи богове. Образът му в комедиен план се прелива в този на орфическия Ерос-Дионис (тук за първи път в литературната традиция се появява тази идентификация!), внасяйки множество релативиращи еротически и политически внушения<sup>34</sup>, с които трябва да се асоциира, изглежда, фигурата на Полиевкт Птицата или Петелът. Не случайно героят, който получава същото прозвище като това на Πολύευκτος ὁ καλός, призовава боговете, закрилящи домашното огнище. В молитвата на жреца в комедията си „*Птиците*“ (864 – 866) Аристофан е въвел мотива за ястреба – закрилник на домашното огнище, който предхожда в мита за птичата метаморфоза образа на папуняка.

В следващия, издържан в паратрагически стил фр. 46, съхранен у Атений (15, 691 а), става дума за мегалийско миро, с каквото се помазва лицата на своята венчавка.

В коментара си към съхранилите се фрагменти от комедията на Анаксандрид издателят на фрагментите на атическите комедиографи Дж. М. Едмондс<sup>35</sup> смята, че в тази и в комедията „*Терей*“ на Филетерос е ставало дума за тъста на атинския авантюрист Ификрат, скандално известния цар на Тракия Котис, който за времето на своето управление (383-360/59 г. пр. Хр.) е бил на върха на злободневните в Атина сплетни. В един, съхранен от Атений (4, 131а), фрагмент от комедията „*Проте-*

злай“ на Анаксандрид се появява доста колоритно описание на сватбата на Ификрат с дъщерята на одрисеца. От запазилия се монолог става ясно, че на градския площад били постлани пурпурни постелки, които достигали до северния полюс. На пиршеството били поканени „безброй чорлави мъже“, наречени от комедиографа „маслоядци“. Медните котли, в които вряла чорбата, били „по-големи от стаи с по дванайсет легла“. Котис сам поднасял от чорбата в златен съд и постоянно опитвал от виното, та се напил преди онези, които черпел... Изглежда на атическата комедия от втората четвърт на IV в. пр. Хр. се дължи до голяма степен вината за популяризирането на познатия ни скандален „имидж“ на одриския цар, „историзиран“ по-късно от колекционерите на стратегеми и анекдотични разкази.

Такава е известната история, съхранена в един фрагмент от „История на Филип“ [II Македонски] от Теопомп и предадена от Атеней<sup>36</sup>. Според нея, Котис от всички тракийски царе най-много се отдавал на удоволствия и разкош. Той обхождал страната си и търсел сенчести и богати на вода места, където да си построи зали за пиршества, а оргиите му завършвали с богохулства. Веднъж той устроил пиршество като че ли богинята Атина щяла да се омъжи за него, приготовил ѝ брачна стая и очаквал в пияно състояние богинята. Разказът е анализиран от гледна точка на тракийските религиозни представи<sup>37</sup>, но той е устойчива митологема в елинската драматургична традиция поне от Аристофановата комедия „Птиците“ насетне. В мистичната заключителна сцена на тази комедия атинският авантюрист Пейзетайрос, след като узурпира властта от Терей над нововъздигнатите на мястото на олимпийските богове птици, в „свещен брак“ с Базилея поема прерогативите на властта над Универсума...<sup>38</sup> Известни са и още два случая на хибристично самообожествяване, в което смъртен се стреми към брак с Атина. Рианос при Стобей Флор (4, 34) и Нонос в „Дионисиака“ (44, 167 сл.) разказват за философа Пентей, който иронически самовъзвеличавайки се като бог, твърдял, че Атина споделя леглото му<sup>39</sup>.

Серията приписвани на Котис I безобразия и своеволия носят подчертано театрализирания колорит на комическата сцена, която очевидно е трябвало да продуцира за атинската публика образа на дивия, необуздан, лесно гневлив, т.е. склонен към *хиюбрис* варварин, какъвто е Терей в драматургичните си интерпретации.

Ако трябва да се обобщи мито-драматургичната традиция от края на V и началото на IV в. пр. Хр., като структуроопределящ мотив митът

за Терей може да се реконструира в следните известни ни атически трагедии и комедии:

### **СТАРОАТИЧЕСКА ТРАГЕДИЯ**

**Софокъл**, *Терей*

**Филоклес**, *Пандиониди*

**Филоклес**, *Терей* (Епопс?)

**Каркинос** (?), *Терей*

### **СТАРОАТИЧЕСКА КОМЕДИЯ**

**Кантарус**, *Славеите* 448 г.пр.Хр.

**Кантарус**, *Терей* 431 г.пр.Хр. (?)

**Филетерус**, *Терей* 383–60 г.пр.Хр.

**с. Анаксандрида**, *Терей* 362 г.пр.Хр.

**Антифан**, *Терей* 362 г.пр.Хр.

**Магнес**, *Птиците* 430 г.пр.Хр. (?)

**Аристофан**, *Птиците* 414 г.пр.Хр.

Освен това, като неструктуроопределящ мотив, но като – устойчива драматургична – трагическа или паратрагическа екземплификация, митът за Терей се появява в следните драматургични творби:

### **СТАРОАТИЧЕСКА ТРАГЕДИЯ**

**Есхил**, Фр. 294, Nauck (= **Софокъл**, Фр. 581 Radt);

**Есхил**, *Молителки*, 60;

**Есхил**, *Агамемнон*, 1050–1053;

**Есхил**, *Агамемнон*, 1140–1145;

**Софокъл**, *Електра*, 107; 147–147;

**Софокъл**, *Аякс*, 629

(**Псевдо-?**) **Еврипид**, *Резос*, 546–556;

**Еврипид**, *Хекуба* 170–179, 336–338.

### **СТАРОАТИЧЕСКА КОМЕДИЯ**

**Аристофан**, *Симпозиаста*, Фр. 198;

**Аристофан**, *Ахарняни*, 1075;

**Аристофан**, *Птиците*

**Аристофан**, *Лизистрата*, 563–564; 770

**Аристофан**, *Жаби*, 674–685;

**Евполис**, *Таксиархи*, Фр. 1 (Р. Оху. 2740 – CGF in PR)  
**Тимоклес**, *Икарийци*, Фр. 16 А.

Рефлексиите на тази мито-драматургична традиция и съответстващата ѝ духовна атмосфера в полиса може би възкресява странното изображение върху намиращата се днес в Британския музей червенофигурна атическа хидрия, произведена в началото на IV в. пр. Хр., синхронно (между 383 и 360 г. пр. Хр.) на комедийните импровизации на Филетерус, Антифан или Анаксандрид. Може би...

### БЕЛЕЖКИ

<sup>1</sup> **Smith, S.** Orphic Myths on Attic Vases. – JHS 11, 1890, 343–351.

<sup>2</sup> **Cook, A. B.** Zeus. A Study in Ancient Religion. Cambridge, 1964<sup>2</sup>, pl. XXXVI; **Фол, Ал.** Тракийският Дионис. Книга първа: Загрей. С., 1991, 77 с лит.

<sup>3</sup> **Hesiod.**, Ор., 568; vgl. **Aelian**, Hist. Anim., XII.20 = Fr. 312 (West); **Sappho**, Fr. 88 Berg<sup>4</sup>: τὴ με Πανδίονις, ὄραννα χελίδων, (ἐπεγείρεις).

<sup>4</sup> **Лозанова, В.** AESHYLOARISTOPHANICA (**Aristoph.**, Aves, 267–293). – В: Seminarium Thracicum 5. Втори академични четения в памет на акад. Г. Кацаров. С., 2001, 85–86.

<sup>5</sup> **Aristoph.**, Thesm., 168; Wesp., 462; Aves 1295; **Kratin.**, 431; **Telekleides**, 14.

<sup>6</sup> **Edmonds, J. M.** The Fragments of Attic Comedy. Vol. I. Leiden: Brill, 1957, 449–451, fr. 5–7. Всички комически фрагменти и датировките на комедийните постановки са по това издание.

<sup>7</sup> Comicoorum Graecorum Fragmenta in papyris reperta. Ed. **C. Austin**. Berlin etc., 1978, 98 Р. Оху. 2740, fr. 1.

<sup>8</sup> **Schol. Aristoph.**, Nub. 527.

<sup>9</sup> **Pollux** ap. Athen., 234d; **Etym. Magn.**, 251.40, vgl. **Hesych.**, **Eust.**, 1424.23; **Zon.**, 464.5: δαιταλεύς.

<sup>10</sup> **Edmonds, J. M.** The Fragments of Attic Comedy. Vol. I. Leiden: Brill, 1957, 631<sup>c</sup>.

<sup>11</sup> Вж. Пролог: SHypothesis; BCH 70 (1946), 172 ff.

<sup>12</sup> **Лозанова, В.** AESHYLOARISTOPHANICA (**Aristoph.**, Aves, 267–293). – В: Seminarium Thracicum 5. Втори академични четения в памет на акад. Г. Кацаров. С., 2001, 77–90.

<sup>13</sup> **Kiso, A.** The Lost Sophocles..., 144, n, 74..

<sup>14</sup> **Венедиков, Ив.** Тракийското съкровище от Летница. С., 1996.

<sup>15</sup> vgl. **Poll.**, 2.174; **Suda** χ 185; **Juv.**, Sat. 6.

- <sup>16</sup> **Schröder, O.** Πρόκνη. – *Hermes* 61, 1926, p. 426.
- <sup>17</sup> **Jambl.**, *Protrept.*, 119.4.
- <sup>18</sup> **Artemidoros**, II. 66.
- <sup>19</sup> **Hesych.** τορελλῆ· ἐπιφώνημα θρηνητικὸν σὺν αὐτῷ Θρακικόν (vgl. τήνελλα).
- <sup>20</sup> vgl. **Hesych.** s.v.
- <sup>21</sup> **Лозанова, В.** Аристофановата комедия Птиците..., 51–52.
- <sup>22</sup> **Лозанова, В.** Аристофановата комедия Птиците..., **Лозанова, В.** Аристофановата комедия Птиците..., Глава първа: Терей или ΤΟΠΟΣ ΑΠΡΑΓΜΕΝ.
- <sup>23</sup> **Hom.**, *Od.*, X.147; 159; 197, 251 etc.
- <sup>24</sup> **Ibid.**, I.51; V.65 ff., vgl. **Vidal-Naquet, P.** *Le Chasseur Noir. Formes de pensée et formes de société dans le monde grec.* Paris, 1991, Chapt. I; **Лозанова, В.** Аристофановата комедия *Птиците...*, p. 31–77.
- <sup>25</sup> **Edmonds**, vol. II, 26–27, Fr. 16–17.
- <sup>26</sup> **Athen.**, 10. 430d; vgl. **Eustat.**, 1624.56; срв. **Athen.**, 3. 106e
- <sup>27</sup> **Athen.**, 3, 106e.
- <sup>28</sup> **Plaut.**, *Ridens*, 508–509.
- <sup>29</sup> **Val. Max.**, 9, 1, 4.
- <sup>30</sup> **Попов, Д.** Проучвания върху тракийската религия. II. Пиршества и угощения. Съкровищата и подаръците. – ГСУ ИФ, т. 76, 1983, С., 1986, 15–50.
- <sup>31</sup> **Athen.**, XII. 531e–532a.
- <sup>32</sup> Fr. 45–47 (Edmonds, p. 70–73).
- <sup>33</sup> **Aristoph.**, *Av.*, 165 ff., 1290.
- <sup>34</sup> **Lozanova, V.** *The Gods of Nefelococcygia (To the Aristophanes' Birds).* – *THRACIA* 13 (= *Studia in memoriam Velizari Velkov*). С., 2000, 259–265.
- <sup>35</sup> **Edmonds, J. M.** *The Fragments of Attic Comedy.* Leiden: Brill, 1957, Vol. II, 27; срв. 70–71.
- <sup>36</sup> **Athen.**, XII. 531e–532a; **Фол, Ал.** Тракия и Балканите през ранноелинистическата епоха. С., 1975, 160–161; срв. **Фол, Ал.** Проучвания върху гръцките извори за древна Тракия. IV. Теопомп: „Гръцка история“ и „История на Филип [III Македонски]“. – ГСУ ИФ, т. 69, 1975, С., 1980, 13–14.
- <sup>37</sup> **Попов, Д.** Замоксис. Религия и общество на траките. С., 1989, 48 и др.
- <sup>38</sup> **Лозанова, В.** Ἀθανασία или за природата на монарха. <Schol. Aristoph. *Aves*.1536 >. – In: *Jubileus I.* Юбилеен сборник в памет на акад. Д. Дечев. София, 1998, 73–79; срв. **Лозанова, В.** Аристофановата комедия *Птиците*: ΟΡΦΙΚΑ и ΠΟΛΙΤΙΚΑ. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, С., 1997, Глава четвърта: Базиля, 108–125.
- <sup>39</sup> **Weinreich, O.** *Antike Gottmenschen.* – *Neue Jahrbücher für Wissenschaft und Jugendbildung* 2, 1926, 633–651; **Newiger, H.-J.** *Metapher und Allegorie.* Studien zu Aristophanes. München, 1957 = *Zetemata*, Hft. 16, 1957, 100–101.